[א]של חמשה ושל ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי אמרו לו [ב]משם ראייה שפודין של ברזל היו וחיפום בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו העשירו עשאום של זהב ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא[ג] [1]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום אמר אביי [ד]לא אסרה תורה אלא [א]דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא [ב]כל הפרצופות מותרין [ג]חוץ מפרצוף אדם א"ר [ה]הונא בריה דרב אידי מפרקיה דאביי שמיעא לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי ושאר שמשין מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום [ד]כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון מי שרי והתניא [2]אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעבדם אי לעבדם אפילו שלשול קטן נמי אין ה"נ דתניא אשר בארץ לרבות הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות מתחת לרבות שלשול קטן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא [ה]לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות שאני ר"ג דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה [ו]שיננא סמי עיניה דדין התם חותמו בולט הוה ומשום חשדא כדתניא [ז]טבעת חותמו בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמו שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא והא ההיא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דהוה ביה אנדרטא והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלו התם ולא חיישי לחשדא [ז]רבים שאני והא ר"ג יחיד הוא כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה איבעית אימא [ח]דפרקים הוה ואיבעית אימא [ט]להתלמד עבד וכתיב [3]לא תלמד לעשות [ח]אבל אתה למד להבין ולהורות: **מתני'** מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית

של חמשה. נרות: **ושל ששה.** נרות: **ואפילו של שאר מיני מתכות.** לפי שכיולא בהן כשירה לפנים כדתניא (מנחות דף כח:) ועשית מנורת[ה] כלל זהב טהור פרט מקשה תיעשה חזר וכלל מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת: **אף של עץ לא יעשה.** שכיולא בה כשירה לפנים דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא ברבוי ומעוטי מאי רבי רבי כל מילי ומאי מיעט מיעט חרס. והכי מפרש לה במנחות (שם): **כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי.** כשגברה ידם על היונים והוציאום מירושלים וטיהרו את המקדש והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב: **בבעץ.** שטיינ"ו בלע"ז: **דמות ארבעה פנים.** לגוף אחד כעין חיות הקדש דהיינו אתי שכסא כבוד רכוב עליהן: **פרצוף אדם לחודיה תשתרי.** שהרי הוא אחד מהן בחיות ואפ"ה אמר עד דאיכא כולהו בהדי הדדי: **שבמדור העליון.** ברקיע שביעי דדייקינן אתי אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות במדור התחתון הן ברקיע השני כדאמרינן במסכת חגיגה (דף יב:): **שלשול.** תולעת: **אפיקים.** מוצאי מים ביבר"ש בלע"ז: **אחרים.** נכרים: **והא רב יהודה.** שהיתה לו צורה בטבעתו ואחרים עשאוה וא"ל שמואל דניסקליה מיניה: **סמי עיניה.** כלומר השחת צורתו: **ומשום חשדא.** שלא יאמרו ע"ז היא לו: **אסור להניחה.** באצבעו: **ומותר לחתום בה.** שחתימתה שוקעת: **וכשחותמה שוקע.** חתימתה בולטת. חותמה בולט המתכת חרות סביב סביב והצורה עומדת כמות שהיא. חותמה שוקעת שהצורה חקוקה וחרותה במתכת: **דשף ויתיב בנהרדעא.** מקום הוא. ויש פותרין שחרב וחזר ונבנה ותמיד היתה שכינה מצויה שם ויכניה וגלותו בנאוהו שנשאו עמהם מאבני ירושלים ועליהם נאמר (תהלים קב) כי רצו עבדיך את אבניה: **אנדרטא.** צלם דמות המלך: **והא ר"ג יחיד הוא.** וניחוש נמי לחשדא: **מתני'** **מעשה שבאו שנים כו':** **ראינוהו שחרית במזרח.** את הישנה:

שפודים של ברזל. הא דקרי ליה שפודים משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא א"כ נאה והב כדאי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח. ושם): **חוץ** מפרצוף אדם. תימה מאי קושיא דלמא הכא במולא וכדרבא דמוקי לה כר' יהודה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מג. ושם) אבל עשייה שריא וי"ל דסוגיא דהכא כאביי ולית ליה דרבא ומוקי לה בעושה ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם דקיימא לן כרבא לגבי דאביי ומיהו אין ראיה דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש לא תעשון אותי וכן תניא לקמן טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה: **לא** תעשון אתי. וא"ת ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים תיפוק ליה משום צורת אדם לחודיה וי"ל כי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי א"נ אם מלא צורת אדם אסור להשלים לד' פנים ומיהו קשיא דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת וי"ל דלא מקרו שמשיי וכרובים שבשמים לא נתבררה צורתם[ט]: **לא** אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון. הני תלת מילי דאביי לא הדר ביה בכל זמנא דטולה אמת וה"ק לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואכסדרה תבנית אולם ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים ובמדור העליון דמות ד' פנים: **ממעל** לרבות מלאכי השרת. לאמאי דסליק אדעתיה דאיירי בעשייה הוה מצי לאקשויי דמות שמשיי מלא תעשון נפקא: **שאני** ר"ג דאחרים עשו. ואע"ג דבכל מילי אמירה לנכרי שבות כדמוכח בפ"ב דמו"ק (דף יב.) ואפילו בדרבנן איכא שבות ובפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא גבי חוסם פרה ודש בה הכא לא גזור משום מצוה וצריך ליזהר כשמלוין לנכרים ומחתמין הזוג בחותם של שעוה שתלוי באגרת דלא סמכינן אדרבא כדפרישית דלא פליג רבא ואם הנכרי מביא לו חותם מעצמו מותר: **סמי** עיניה דדין. אלמא אסור להשהותו שמא יחשדוהו שעשה ועבר על לא תעשון ור"ג נמי ליתסר ומשני כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא שמא יאמרו ע"ז הוא לו אבל לחשדא דלא תעשון לא חיישינן ומפרש בה"ג דההיא דרב יהודה בצורת דרקון משום דתנן בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מב:) מצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה דרקון יוליכם לים המלח ומפרש התם משום דהני חשיבי להו וה"נ חשיב טפי חשדא משאר: **והא** רבן גמליאל יחיד. תימה והא צורה דר"ג לא היתה בולטת וי"ל דמ"מ שייך בה חשדא דגבי לבנה אין חילוק כיון דאינה בולטת ברקיע: **ראינוהו** במזרח. הישנה וערבית במערב את החדשה עדי שקר הם דקיימא לן (לעיל כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא כך פירש בקונטרס בשם רבותיו והקשה מדקתני בברייתא פעמים שבא בארוכה ואין לשון ארוכה וקצרה נופל כאן שהרי מתוך קוטנה הישנה נכסית מפני מערב כשהיא במזרח לפני חדושה ופירש בקונטרס דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי לפי שבכ"ב שעות שביום אין ממהרת לבא מתוך המזרח לתוך המערב וע"ז קאמר פעמים שבא בארוכה ושוהה לבא ודבר תימה הוא מאי ס"ד דר' יוחנן בן נורי למה לא תוכל לילך בי"ב שעות כל רוח דרומית ועדיין מקלה רוח מזרחית ומערבית עמו ובירושלמי משמע כלישנא קמא דקאמר רבי שמלאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו' שעות אין כח בעין לראות את הישן נראה ישן שחרית לא נראה חדש בין הערבים חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית א"ר חייא בר אבא ולמה קבלם ר"ג שכן מסורת הוא מאבותיו פעמים שבא בארוכה ופעמים מהלך בקצרה ותימה מי פליג המסורת מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל בסוף פ"ק (דף כ:) כ"ד שעי מיכסי סיהרא למאי נפקא מינה לאכחושי סהדי ושמא יש לחלק בשעות דיש שעות קטנות ביום כגון בתקופת טבת ויש שעות בינוניות כגון בימי ניסן ותשרי ויש גדולות כגון בתקופת תמוז ואי בקטנות או בבינוניות מיכסי סיהרא לבני א"י תמני סרי מעתיקא ושית מחדתא מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא כגון דבא בארוכה פעמים דלא מכסיא כגון דבא בקצרה:

לאורתא

עין משפט נר מצוה

יז א טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף ד:

יח ב מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה י סמג לאוין כב טור ש"ע י"ד סי' קמא סעיף ו

יט ג ד ה מיי' שם והלכה יא סמג שם טור ש"ע שם סעיף ד:

כ ו מיי' פ"ג מהלכות ע"ז הלכה יא טוש"ע י"ד שם סעיף ה:

כא ז טוש"ע שם סעיף ד בהג"ה

כב ח טור ש"ע שם סעיף ז:

כג ט טור ש"ע שם סעיף ד:

◆

תורה אור השלם

1. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: שמות כ יט
2. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: שמות כ ג
3. כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: דברים יח ט

◆

רבינו חננאל

של ששה של שמונה, של שבעה לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות. אבל דמות לבנה, שאי איפשר לו לאדם לעשות לבנה, לא אסרה תורה. ואקשינן תוב, והתניא לא תעשון אתי, לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום, וכי אפשר לאדם לעשות דמות חיות הקודש. ופירק אביי לא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים כאחד. אי הכי פרצוף אדם לחודיה לישתרי, אלמא תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם. ואסיקנא לא תעשון אתי, פיר', לא תעשון אותי, כגון דמות אדם, שאני מראה לנביאים בחזיונם, כדכתיב ביחזקאל דמות כמראה אדם עליו מלמעלה. איני והתניא בהדיא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כו'. ודחינן כי תניא [ה]היא לעבדם, אי לעבדם אפי' שילשול קטן נמי אסור לעשות. אין, כלומר הברייתא לעבדם היא, דתניא ואשר במים מתחת לארץ לא תשתחוה להם ולא תעבדם לרבות שילשול קטן. ועשייה בלא לעבדם שרי, והתניא לא תעשון אתי, פיר' כל שמשין שאתי כגון חמה ולבנה כול'. ופרקינן הוא עצמו אסור לעשות, אבל אחרים לא, ורבן גמליאל אחרים עשו לו. ואסיקנא אם הוא כגון טבעת וחותמו בולט, אסור משום חשדא. ומי חיישינן לחשדא, והא ההוא אנדרטא, פיר' צורת איש, דהוה קאי בכנישתא דשף יתיב בנהרדעא, והוו עיילי רב ושמואל ואבוה דשמואל ולוי ומצלן התם. ופרקינן רבים שאני. כלומר, במקום שיש רבים לא חיישינן לחשדא. ורבן גמליאל נמי כיון דנשיא הוא, רבים שכיחי גביה ולאו יחיד הוא. איכא דאמרי דמות צורת לבנה של חוליות היתה, איכא דאמרי להתלמד מותר שנאמר לא תלמד לעשות, אבל אתה למד להבין ולהורות. מתני' מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח כול'.

מסורת הש"ס

א) ע"ז מג., מנחות כח:, ב) [שבת כט: וש"נ], ג) ע"ז מג., ד) [שם כל הסוגיא], ה) [בע"ז מג: איתא רב יהודה בריה דרב יהושע מפירקי' דרבי יהושע שמיע לי ועי' מג: וכוש"נ], ו) [ברכות לו. וש"נ], ז) [שבת עב. סנהדרין סא. ע"ז יח. מג:], ח) [שמות כה], ט) [ועי' תוספות יומא נד. ד"ה כרובים].

◆

לעזי רש"י

שטיינ"ו [אישטיי"ן]. בדיל.

ביברי"ש [ביבירי"ש]. נחלים.

◆

מוסף רש"י

של חמשה ושל ששה ושל שמונה. שהרי אינו דומה למנורת מקדש שבע היה שבעה קנים (מנחות כח:). ושל שבעה לא יעשה. שהיא כמו מקדש (ע"ז מג:). אפילו של שאר מיני מתכות. שאינו של זהב, משום דדומה לשל מקדש שאף היא כשר בשאר מיני מתכות (מנחות שם). שאף היא שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפינן בהקומץ רבה (שם) מכלל ופרט וכלל, אבל של עץ שהרי לאינה כשרה במקדש (ע"ז שם). אף של עץ לא יעשה. שאף היא כשרה במקדש (שם). כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי (מנחות שם). ומלכי בית חשמונאי עשאוה במקדש של עץ לאחר שטימאו יוונים את ההיכל ונטלו כל כליו ובגברה יד בית חשמונאי ונצחום. דר' יוסי ב"ר יהודה דריש לה בריבויי ומיעוטי, ועשית מנורת זהב טהור מיעט, מקשה תיעשה המנורה חזר וריבה, ריבה כל מילי ומיעט חרס (ע"ז שם). משם ראיה. בתמיה (סוכה כח.). בבעץ. בדיל (שם). המשמשין לפני במרום. אלמא שמשין עליונים קאמר (ע"ז שם). ארבעה פנים. פני שור ואדם ואריה ונשר לאחת לחיה דוגמת חיות הקדש, דכתיב אתי, השרויים אצלי (ע"ז מג:). שבמדור העליון. כדכתיב אתי, אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם (שם). רב יהודה דאחרים עשו לו. צורה בטבעת שהיה מניח (שם). חותמו. צורתו (שם). ומותר לחתום בה. דכשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ (שם). ואסור לחתום בה. דכשהוא חותם הוי חותמה בולט (שם). דשף ויתיב. שם מקום שהיה במדינת נהרדעא, ויש אומר יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה ובנאוהו שם

(שם). דפרקים הוה. של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים וכל יומא לא הוו לה וליכא חשדא (שם). אבל אתה למד להבין. כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים (דברים יח ט) אי: שתוכל לעמוד בהן לאם יעשה נביא שקר לפניך שתבין שהוא מכשף (שבת עה.).